

Furgant per les llivanyes i juntures... : què és una autora ?

Aina Pérez Fontdevila i Meri Torras
Cos i Textualitat/ Universitat Autònoma de Barcelona

Allò que solem anomenar una perspectiva feminista implica posar atenció als marges, sovint als marges dels marges, en una dinàmica de focalització excèntrica que fa visible el que habitualment és esborrat o – literalment i etimològica– obliterat. El gest de la supressió no sempre rau en l'eliminació d'un contingut, en la seva censura directa, sinó que molt més sovint l'anul·lació arriba perquè les estructures culturals de significació no donen lloc a que aquesta realitat pugui emergir, mostrar-se, fer-se visible en tant que ella mateixa, sinó sota paràmetres de subsidiarietat complementària. Des d'aquesta posició, existir implica una aferrissada lluita de supervivència, tant en l'àmbit vital com en l'arena de combat dels llenguatges i de les representacions. Això és el que ha succeït amb l'*autora*.

Una genealogia d'existència i supervivència *monstruosa*

Conformat per dues parts, el títol d'aquest article recull en la seva primera meitat un vers que Maria-Mercè Marçal va prendre en préstec de Maria Antònia Salva, concretament del seu poema "D'un cactus", i que la poeta d'Ivars llegia, amb molta habilitat i lucidesa, com una metàfora de la dona escriptora. La peça de Salvà, de caràcter narratiu tot i la seva brevetat, explica l'anècdota d'un cactus que trenca el test que l'encabia, en aquest sentit depassa els límits dins dels quals havia de contenir-se i, en conseqüència, el llencen fora de l'hort, de l'espai reconegut de rec (i, per tant, de creixement i possibilitat de viure). No obstant, abandonat a la seva sort damunt d'una paret seca, el cactus aconsegueix sobreviure, *furgant per les llivanyes i juntures* de les pedres dures, arrelant malgrat tot i alimentant-se gairebé del no res. Aquest final d'imprevisible supervivència cal relacionar-lo amb el caràcter monstruós amb què Salvà tria descriure el cactus, un rèptil d'entranya llefiscosa que tanmateix es converteix, en el darrer vers, en un *vell drac* i, per tant, guanya dimensió mítica. Al seu torn, el poema en diàleg que escriu Marçal posa el focus en traçar genealogia, en l'operació necessària de reconèixer(-se) –i, alhora, clamar per un reconeixement de les mares literàries–, quan el jo líric es declara ella també *dona monstre*, *dona rèptil*, *dona drac*, i s'emmiralla en el cactus del poema de Salvà i en Salvà mateixa, front el silenci i la desmemòria (a propòsit) que envolten ambdues figures, així com –si acceptem la lectura metafòrica de Marçal– a totes aquelles que es conformarien sota

l'epígraf d'escriptors. Però, ¿per què una dona que escriu és susceptible de ser entesa com a monstre?

A aquesta qüestió hi pot respondre la pregunta que conforma la segona part del títol. Un monstre és, fonamentalment, un símptoma del col·lapse del discurs: quan els paràmetres que tenim i coneixem per poder dir una realitat no arriben a aconseguir poder-la dir, aleshores apareix el monstuós, depassant –com el cactus del poema– límits prefixats.

Els llindars que desafia una autora

D'entre les estructures naturalitzades que una autora posa en col·lapse cal assenyalar, d'entrada, la divisió sexual del treball, mitjançant la qual es prefigura per a l'home l'espai de la *creació* i per a la dona, el de la *procreació*. El binomi, s'expandeix en un seguit de binarismes interrelacionats i jeràrquics que enfronten com a contraris i complementaris, la cultura, la intel·ligència, l'enginy i l'esperit d'una banda, *versus* la natura, la intuïció, la neciesa i la matèria de l'altra. I la llista –com és ben sabut– pot allargar-se. En qualsevol cas, si crear és un acte que exigeix autonomia, originalitat i singularitat extraordinària (qualitats totes elles ben identificables com a atributs propis i apropiats de l'autor), la procreació és entesa com un acte de repetició, ordinari, comú, corporal i automàtic on aquest cos és pràcticament un mitjà, sense cap intervenció de la voluntat. Diferenciacions com aquesta són discursives, estructurals i socioculturals.

Quan ens demanem *què és una autora* no pretenem arribar a discernir una *essència diferent* que sigui present com un atribut dels cossos sexuats en femení que gosen poder posar-se a escriure públicament, sinó sobretot posar en evidència el repertori d'estratègies que defineixen l'autoria en termes masculins. Davant d'aquesta assumpció masculina de l'autoria autoritzada, tot allò femení (o que s'inscriu en la corrua de termes feminitzats dels binomis als quals hem fet esment més amunt) n'és exclòs. Tanmateix, amb aquesta operació de preguntar-se a propòsit de l'autora, posem de manifest que el lloc d'aquesta no és el de l'*apèndix*, l'àmbit de la subsidiarietat sempre incapaç d'aconseguir encarnar en plenitud, sense dubtes ni recances, el lloc de l'autoria plena, sinó el del *suplement*; això és, el d'un extern constitutiu, un contorn configurador, el revers que necessita la interioritat per definir-se i delimitar-se com a tal –en aquest cas com a autor–. Ras i curt, l'autor es conceptualitza i s'autoritza foragitant allò femení (i no només femení però sempre també femení). L'autora (millor dit, la seva desautorització), per tant, tot i que s'hagi presentat com allò superflu, prescindible o derivat, ha estat més aviat allò

imprescindible per tal que existeixi una concepció romàntica de l'autor com la que hem tingut i que encara, en determinats aspectes, perviu.

Inflexions en la concepció de l'autor(i)a

Hi ha, en aquesta segona part del títol, una operació parasitària, pròpia de rèptils monstruosos d'entranya llefiscosa com ens reconeixem, nosaltres dues també, en tant que autors d'aquest article: demanant-nos *què és una autora* estem fent ressò, amb marca de femení, de la famosa pregunta entorn de la qual Michel Foucault va bastir, el 22 de febrer de 1969, el seu discurs d'ingrés a la Société française de philosophie, intitulat "Qu'est-ce qu'un auteur?". Aquest text, juntament amb el que Roland Barthes havia publicat un any abans amb el títol inoblidable de "La mort de l'auteur" articulen una inflexió distinta, però estretament vinculada, en les conceptualitzacions a propòsit de la figura autorial: constitueixen, de fet, un dels símptomes productors i reproductors del canvi de paradigma en els estudis literaris. Òbviament, les propostes per pensar l'autoria en clau femenina/feminista han dialogat críticament amb les conceptualitzacions existents, fins i tot amb les rupturistes i transformadores (com les de Barthes i Foucault) i les han dut més enllà, posant de manifest sovint el debat constitutiu i necessari, intrínsec a aquestes aproximacions obertament posicionades, que conformen aquesta pluralitat en tensió que són i han estat des de sempre els feminismes.

Quan Barthes signava el certificat de defunció ho feia d'un autor molt concret, aquell tirà que ostenta el poder de dotar el text d'un únic sentit a partir de la seva pretesa existència biogràfica –i es carregava de pas la crítica que el sosté i que, de fet, l'ha creat com a idea i se'n serveix talment un paràsit per tenir poder i alhora per limitar el potencial de fer sentit dels textos. Enfront d'això, Barthes considerava el text en diàleg intertextual i el sentit com a fruit de processos canviants, mai no clausurats. A més, desconstruïa, d'una banda, la idea d'un sentit "amagat" dins del text que cal desvelar, d'altra banda, la d'un autor que ocupa una posició d'origen i/o precedència respecte del text, quan –en el sentir del filòsof francès– n'és més aviat la seva conseqüència i/o derivació. Per la seva part, Foucault mostrava que l'autor ha estat un concepte canviant i mòbil que funciona com una figura de control dels textos, en tant que delimita el seu sentit i monitoritza la seva circulació i reproductibilitat, atorgant cert estatut –mitjançant la signatura d'autor– a determinats textos i a altres no. En aquesta aproximació arqueològica del pensador francès, l'autor és en un procés de transformació constant, en un esdevenir en diàleg amb

un sistema discursiu complex, no desvinculat dels canvis socials, dels processos de producció, de la propietat o de l'atorgament de valor.

Les respostes feministes a aquestes noves consideracions de l'autor(i)a van ser de resistència i recel. La dimensió fonamentalment textual que inscrivía el gir post-estructuralista els va semblar mancada de carn –incorpòria– i la mort decretada certament prematura. Les propostes feministes ressegueixen el rastre –sense acabar de trobar-lo– que marcava un text com un text de dona, què era allò que es traspassava des del cos al corpus i, des d'aquí, trobar i reivindicar una *écriture féminine*, per dir-ho com Hélène Cixous o, simplement, quins eren els trets característics, aquestes marques corporals de l'autora en allò resultant de l'acció de l'escriptura. Tanmateix, la confrontació entre les aproximacions resistents amb el gir lingüístic i aquelles que, per contra, treballaven des de propostes post-estructuralistes convençudes de la seva pertinença dins dels feminismes, van traçar una cartografia molt suggeridora que emmarca les reflexions sobre l'autoria i que, a grans trets, va patir en el desenvolupat del debat dos desplaçaments i una distinció. Comencem per la darrera que es tradueix en assenyalar com a no intercanviables una acció –en aquest cas l'escriptura o, com veurem, la lectura– duta a terme *com a* dona (*as a woman*), d'una duta a terme *igual com una* dona (*like a woman*). Si la primera parteix d'una essència que derivada de la categoria dona en tenyeix qualsevol acció, la segona traça un espai per a l'acció que necessàriament no és ni ha de ser exclusivament el que ocupi una bio-dona (qui té un cos sexual en femení). Una mateixa pregunta ja no es convertia, doncs, en exactament una, sinó que remetia almenys a les dues consideracions de la categoria de diferència al seu torn diferents: una original, essencial i lligada a l'ésser i l'altra derivada, construïda i vinculada a l'esdevenir (això pot voler dir, textual).

Tanmateix els desplaçaments van redirigir aquesta distinció cap a l'àmbit del compromís polític i la responsabilitat de l'exercici de la crítica i la teoria literàries. El focus va passar de l'escriptura cap a la lectura i de la categoria dona a la de feminista (vegeu Diana Fuss, especialment el capítol “Llegir com a feminista”). Llegir des del feminisme és una operació necessària per a recuperar i reivindicar alguna cosa semblant a una escriptura de dona, establir-ne una genealogia, resseguir-ne el traç, dotar-la de valor... encara que aquestes operacions crítiques es fonamentin en uns processos interpretatius ideològics que fan avinent el seu posicionament i les operacions que duen a terme. Totes les aproximacions ho són de ideològiques, sobretot les que es presenten com a pretesament neutres i universals. Així ho va demostrar, respecte de l'autoria, Joanna Russ a l'assaig *How to suppress women's writing*, publicat el 1983 (Russ 2018), on resseguia les

operacions mitjançant les quals la crítica literària esborra, menysté o minimitza les autores (el *problema* de l'autora que paradoxalment, en el seu exercici com a tal, amenaça l'autoria definida en termes masculins): *ella no ho va escriure, ella ho va escriure però la van ajudar, ella ho va escriure però el que va escriure no és vertaderament literatura, ella ho va escriure però...* sempre un *però* que invisibilitza i/o minimitza qualsevol cosa que pugui semblar un mèrit artistico-creatiu.

La dimensió performativa de l'autor(i)a

Ocupar una posició d'autor i desenvolupar el rol de creador i artista implica una tensa negociació amb els llocs socioculturals reconeguts i autoritzats per a aquesta figura i, sobretot i abans de res, exigeix el reconeixement com a tal dins l'escena artístic-literària del moment, que emmiralla –com ja hem apuntat repetides vegades– una concepció en masculí que forja l'autor foragitant allò entès com a femení. Això implica que, al costat de maldar per dibuixar aquesta genealogia-cartografia d'autores monstres supervivents, cal examinar les estratègies per existir i exercir com a tals de manera contextualitzada i localitzada.

Així, cal repensar determinades qüestions a la llum de cada cas; reconsiderar aquells nous detalls que no són necessàriament significatius i rellevants per a una pràctica crítica, teòrica o fins i tot historiogràfica, que es pretén neutre i no ho és, i defugir les respostes automàtiques que es presenten com a no marcades i tendeixen a fer generalitzacions miops. Just suara apuntàvem la necessitat d'ingressar a l'escena literària *fent-se un nom d'autor* que, en bona part, depèn del reconeixement i la benedicció de la comunitat autoritzada (els pròlegs, les presentacions, les ressenyes crítiques, els premis... són visats que impulsen i mantenen aquest reconeixement). En el cas de les dones, aquests procediments no han acostumat a ser parells als dels homes. Amagar-se sota un nom autorial masculí (pseudònim) implica doblegar-se a la Llei que impedeix a les dones de parlar en nom propi o constitueix un desafiament a aquesta mateixa Llei en apropiar-se del poder de l'autonominació? Presentar-se com a *amateur* de l'escriptura suposa romandre en el lloc subsidiari reservat a les dones respecte de la creació o es tracta, per contra, d'una estratègia per a defugir-lo, en tant que es fingeix assumir un *no saber* mitjançant un acte d'escriptura que demostra abastament un *saber*? Com han fet ús les escriptores de la metàfora del part? Com l'assumpció de la seva manca de creativitat o com un salconduit que els ha permès d'engendrar textos bastards, *desnaturalitzats i desnaturalitzadors*? Com *posen* les escriptores a les fotos que les han de representar en

l'espai públic? Amb quines estratègies desarticulen les assumpcions que les esborren i menystenen durant les entrevistes? ¿En quins àmbits s'ha aconseguit desenvolupar formes creatives desvinculades d'una exaltació de la individualitat?

Aquesta mateixa línia de *preguntes productives* —en un sentit ple i també performatiu del terme— és la que despleguem al volum *¿Qué es autora? Encrucijadas entre género y autoría*, aparegut recentment a l'editorial Icaria (Pérez i Torras, 2019); una manera de llegir com a feministes a partir d'unes aproximacions que alhora que coneixen els paràmetres de l'autoria són capaces d'imaginar un marc conceptual més ampli a l'hora de contemplar l'escenari on una autora malda per fer-se i mantenir un nom d'autor(a), i desplegar l'ús encertat d'instruments i eines de la crítica que permeten entendre què ha estat i què és una autora.

Bibliografia

FUSS, D. (1999). *En essència: feminisme, naturalesa i diferència*. E. Espasa (trad.). Vic: Eumo.

PÉREZ FONTDEVILA, A. i TORRAS FRANCÈS, M. eds (2019). *¿Qué es una autora? Encrucijadas entre género y autoría*. Barcelona: Icaria.

RUSS, J. (2018) *Como acabar con la escritura de mujeres*. G. Fortún (trad.). Madrid: Dos bigotes.